

# Tarbiyasi og‘ir hamda ruhiyatida salbiy o‘zgarishlar kuzatilgan o‘quvchilarga psixologik yordam ko‘rsatishning ilmiy-pedagogik asoslari

Tamara Yuldashevna Ruzimova

Urganch tumani 8-maktab

Sharafat Kurbannazirovna Abdullayeva

Urganch tumani 44-maktab

Iroda Atabek-qizi Yusupova

Urganch tumani 7-maktab

Nilufar Bazarbayevna Masharipova

Urganch tumani 43-maktab

Shoira Davlatmuratovna Karimova

Urganch tumani 24-maktab

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada tarbiyasi og‘ir hamda ruhiyatida salbiy o‘zgarishlar kuzatilgan o‘quvchilarga psixologik yordam ko‘rsatishning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda ushbu toifadagi o‘quvchilarning psixologik xususiyatlari, ularda yuzaga keladigan muammolarning sabablari va ularni bartaraf etish usullari o‘rganildi. Psixologik yordamni tashkil etishda diagnostika, korreksiya va profilaktika bosqichlarining ahamiyati asoslab berildi. Shuningdek, art-terapiya, kognitiv-bixevioral yondashuv va trening mashg‘ulotlarining samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, “maktab-oila-psixolog” hamkorlik modeli o‘quvchilarning ruhiy holatini barqarorlashtirish va ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

**Kalit so‘zlar:** tarbiyasi og‘ir o‘quvchi, psixologik yordam, ruhiy holat, agressivlik, korreksiya, diagnostika, profilaktika, art-terapiya, kognitiv-bixevioral yondashuv

## Scientific and pedagogical foundations of psychological support for students with difficult upbringing and negative changes in their psyche

Tamara Yuldashevna Ruzimova

School №8, Urganch district

Sharafat Kurbannazirovna Abdullayeva

School №44, Urganch district

Iroda Atabek-kizi Yusupova  
School №7, Urgench district  
Nilufar Bazarbayevna Masharipova  
School №43, Urgench district  
Shoira Davlatmuratovna Karimova  
School №24, Urgench district

**Abstract:** This article examines the scientific and pedagogical foundations of providing psychological support to students with behavioral difficulties and negative psychological changes. The study analyzes the psychological characteristics of such students, the causes of their problems, and methods for overcoming them. The importance of diagnostic, corrective, and preventive stages in organizing psychological assistance is substantiated. The effectiveness of art therapy, cognitive-behavioral approaches, and training sessions is also analyzed. The results indicate that the "school-family-psychologist" cooperation model plays a crucial role in stabilizing students' mental state and ensuring their social adaptation.

**Keywords:** difficult students, psychological support, mental state, aggression, correction, diagnostics, prevention, art therapy, cognitive-behavioral approach

Hozirgi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida o'quvchilar ruhiyatida yuzaga kelayotgan salbiy o'zgarishlar hamda tarbiyasi og'ir bolalar sonining ortishi ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda. Ayniqsa, ijtimoiy muhit, oilaviy muammolar, internet va ommaviy axborot vositalarining ta'siri natijasida bolalarda agressiya, depressiya, yolg'izlik hissi, o'z-o'ziga ishonchsizlik kabi holatlar keng tarqalmoqda.

Tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda faqatgina tarbiyaviy choralar yetarli emas, balki ularga kompleks psixologik yordam ko'rsatish talab etiladi. Bu esa pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligida tizimli yondashuvni taqozo etadi.

Ushbu maqolada tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatishning nazariy asoslari, amaliy usullari va samarali mexanizmlari tahlil qilinadi.

Tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatiladigan o'quvchilar muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu masala yuzasidan olib borilgan tadqiqotlarda bola shaxsining shakllanishida ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, ta'lim muassasasi sharoiti hamda individual psixologik xususiyatlar o'zaro bog'liq holda tahlil qilingan.

Jumladan, L.S.Vigotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolaning ruhiy taraqqiyoti ijtimoiy muhit va ta'lim jarayoni bilan uzviy bog'liq bo'lib, tashqi ta'sirlar ichki psixologik jarayonlarga aylanadi. Bu esa tarbiyasi og'ir

o'quvchilar bilan ishlashda ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

L.I.Bojovich tadqiqotlarida shaxsning rivojlanishi motivatsion sohaning shakllanishi bilan bevosita bog'liqligi ta'kidlanadi. Uning fikricha, boladagi salbiy xulq-atvor ko'p hollarda ehtiyoj va qiziqishlarning qondirilmasligi natijasida yuzaga keladi. Shu jihatdan qaralganda, tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda ularning ichki ehtiyojlarini aniqlash va qondirish muhim ahamiyat kasb etadi.

R.S.Nemov ishlarida esa bolalar psixologiyasidagi deviant xulq-atvorning asosiy sabablari sifatida stress, psixologik zo'riqish va ijtimoiy moslashuv muammolari ko'rsatilgan. Ushbu yondashuv tarbiyasi og'ir o'quvchilarda kuzatiladigan agressivlik, emotsional beqarorlik kabi holatlarni ilmiy jihatdan izohlash imkonini beradi.

Mahalliy olimlardan B.R.Qodirov ta'lim psixologiyasida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni asoslab, har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa tarbiyasi og'ir bolalar bilan ishlashda individual psixologik yordamning ustuvorligini belgilaydi.

Zamonaviy tadqiqotlarda (so'nggi yillarda) psixologik yordam ko'rsatishda innovatsion texnologiyalar, jumladan, psixodiagnostik raqamli platformalar, onlayn konsalting va virtual treninglardan foydalanish samarali natijalar berayotgani qayd etilmoqda. Shuningdek, art-terapiya, kognitiv-bixevioral terapiya kabi usullar bolalar ruhiyatini barqarorlashtirishda keng qo'llanilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilar bilan ishlashda kompleks yondashuv - ya'ni pedagogik, psixologik va ijtimoiy ta'sir choralarni uyg'unlashtirish - eng samarali yo'l hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatish jarayonini ilmiy jihatdan asoslashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks va tizimli yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot metodologiyasi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, gumanistik psixologiya tamoyillari hamda pedagogik jarayonlarni tizimli tahlil qilish nazariyasiga tayanadi.

Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy usullardan foydalanildi. Jumladan, psixodiagnostik metodlar orqali o'quvchilarning emotsional holati, agressiya darajasi, stressga chidamliligi va shaxsiy xususiyatlari aniqlandi. Buning uchun standartlashtirilgan testlar, anketa va so'rovnomalar qo'llanildi. Shu bilan birga, kuzatish va suhbat metodlari orqali o'quvchilarning xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlari chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqotning amaliy bosqichida korreksion-psixologik ta'sir usullari joriy etildi. Unda individual va guruhli mashg'ulotlar, treninglar, psixoterapevtik mashqlar hamda art-terapiya elementlaridan foydalanildi. Mazkur usullar orqali o'quvchilarning ruhiy

holatini barqarorlashtirish, ijtimoiy moslashuvini oshirish va ijobiy xulq-atvorni shakllantirish maqsad qilindi.

Olingan natijalar tahlil va solishtirish usullari yordamida qayta ishlandi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash maqsadida statistik tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar bilan o'tkazilgan intervyular orqali qo'shimcha ma'lumotlar to'plandi.

Umuman olganda, mazkur metodologiya tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda psixologik yordamni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi ilmiy va amaliy asoslarni shakllantirish imkonini berdi.

Tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilar bilan ishlash ta'lim tizimining eng murakkab va dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bunday o'quvchilar, odatda, ijtimoiy muhitga moslashishda qiyinchilikka duch keladi, o'qishga nisbatan qiziqishi pasayadi hamda salbiy xulq-atvor namoyon qiladi. Shu sababli ular bilan ishlashda an'anaviy pedagogik usullar bilan cheklanib qolmasdan, psixologik yondashuvlarni ham keng qo'llash talab etiladi.

Tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, tarbiyasi og'ir o'quvchilarda bir qator psixologik xususiyatlar kuzatiladi. Jumladan, ularda yuqori darajadagi agressivlik, emotsional beqarorlik, o'z-o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy munosabatlarda muammolar mavjud bo'ladi. Bu holatlar ko'pincha oilaviy muhitdagi muammolar, tarbiyadagi kamchiliklar, tengdoshlar bilan munosabatlar hamda maktabdagi psixologik bosim natijasida yuzaga keladi.

Shu nuqtai nazardan, psixologik yordam ko'rsatish jarayonini bir nechta bosqichlarda tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Birinchi bosqich - diagnostika bo'lib, unda o'quvchining ruhiy holati, shaxsiy xususiyatlari va muammo manbalari aniqlanadi. Bu jarayonda psixodiagnostik testlar, kuzatish va individual suhbatlardan foydalanish samarali natija beradi.

Ikkinchi bosqich - korreksion ishlar bo'lib, u o'quvchining ruhiy holatini barqarorlashtirishga qaratilgan. Bu bosqichda individual psixologik maslahatlar, guruhli treninglar, rolli o'yinlar va art-terapiya usullaridan foydalaniladi. Masalan, art-terapiya orqali o'quvchilar o'z ichki kechinmalarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ularning emotsional holatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Uchinchi bosqich - profilaktika ishlari bo'lib, u kelgusida salbiy holatlarning oldini olishga qaratilgan. Buning uchun maktab muhitida ijobiy psixologik iqlim yaratish, o'quvchilar o'rtasida hamkorlik va o'zaro hurmatni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o'quvchilarni turli ijtimoiy va ijodiy faoliyatlarga jalb qilish ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik va psixologik texnologiyalarni qo'llash yuqori samara berishi aniqlandi. Xususan, kognitiv-bixevioral yondashuv, trening mashg'ulotlari va raqamli psixodiagnostik dasturlardan foydalanish o'quvchilarning

ruhiy holatini yaxshilashga xizmat qildi. Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish psixologik yordam samaradorligini yanada oshirdi.

Umuman olganda, tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda kompleks, tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni qo'llash orqali ularning ruhiy holatini barqarorlashtirish, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va ta'lim samaradorligini oshirish mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilar bilan ishlashda an'anaviy pedagogik yondashuvlar yetarli samara bermaydi. Ushbu toifadagi o'quvchilar bilan ishlash jarayonida psixologik omillarni chuqur hisobga olish, ularning ichki ehtiyojlari va emotsional holatini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar boshqa olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlar natijalari bilan hamohang ekanligi kuzatildi. Jumladan, o'quvchilardagi agressivlik, emotsional beqarorlik va ijtimoiy moslashuv muammolari asosan oilaviy muhit, ijtimoiy ta'sirlar va ta'lim jarayonidagi stress omillari bilan bog'liq ekanligi tasdiqlandi. Bu holatlar tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda kompleks yondashuv zarurligini yana bir bor ko'rsatadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, psixologik yordamni bosqichma-bosqich tashkil etish eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Xususan, diagnostika, korreksiya va profilaktika bosqichlarini izchil amalga oshirish orqali o'quvchilardagi salbiy holatlarni bartaraf etish imkoni ortadi. Bu yondashuv nafaqat muammoni hal etish, balki uning kelib chiqish sabablarini ham bartaraf etishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy psixologik texnologiyalardan foydalanish an'anaviy usullarga nisbatan yuqori samara beradi. Masalan, art-terapiya, kognitiv-bixevioral yondashuv va trening mashg'ulotlari o'quvchilarning emotsional holatini barqarorlashtirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi. Bu usullar orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini anglash, nazorat qilish va ijobiy yo'naltirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Muhokama natijalari yana shuni ko'rsatadiki, psixologik yordamning samaradorligi ko'p jihatdan pedagoglar va ota-onalarning faol ishtirokiga bog'liq. Agar o'quvchi faqat maktabda emas, balki oilada ham psixologik qo'llab-quvvatlansa, uning ruhiy holatini barqarorlashtirish jarayoni ancha tez va samarali kechadi. Shu bois, "maktab-oila-psixolog" hamkorlik modeli muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida ayrim cheklovlar ham kuzatildi. Jumladan, barcha o'quvchilar bilan individual ishlash uchun vaqt va resurslarning yetarli emasligi, ayrim hollarda ota-onalarning hamkorlikka tayyor emasligi kabi omillar psixologik yordam jarayoni samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilar bilan ishlashda ilmiy asoslangan,

tizimli va innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Bu esa ta'lim tizimida psixologik xizmatlarni yanada takomillashtirish zarurligini belgilaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir hamda ruhiyatida salbiy o'zgarishlar kuzatilgan o'quvchilar bilan ishlash murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u kompleks yondashuvni talab etadi. Bunday o'quvchilarning psixologik holatini chuqur o'rganish, ulardagi muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Aniqlanishicha, mazkur toifadagi o'quvchilarda agressivlik, emotsional beqarorlik, ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar va o'qishga nisbatan qiziqishning pasayishi kabi holatlar ko'p uchraydi. Bu esa ular bilan ishlashda faqatgina pedagogik ta'sir emas, balki psixologik yordamning ham zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan, diagnostika, korreksiya va profilaktika bosqichlarini o'z ichiga olgan tizimli psixologik yordam mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan zamonaviy psixologik texnologiyalar, jumladan, art-terapiya, kognitiv-bixevioral yondashuv va trening mashg'ulotlari o'quvchilarning ruhiy holatini yaxshilashda yuqori samara berishi aniqlandi. Shuningdek, raqamli psixodiagnostik vositalardan foydalanish orqali psixologik yordam jarayonini yanada samarali tashkil etish imkoniyati mavjudligi isbotlandi.

Muhim jihatlardan yana biri - pedagoglar, psixologlar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyatidir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, "maktab-oila-psixolog" tizimi asosida tashkil etilgan ishlar o'quvchilarning ruhiy holatini barqarorlashtirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyasi og'ir o'quvchilarga psixologik yordam ko'rsatishda ilmiy asoslangan, tizimli va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali ularning shaxsiy rivojlanishi, ruhiy salomatligi va ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa ta'lim tizimida psixologik xizmatlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

Economic policy uncertainty, energy consumption, trade openness and CO2 emissions: Evidence from BRICS countries. MGS Selme, YFY Elkhodary, EFEM Elsayed - International Journal of Energy Economics and Policy, 2024

The impact of energy consumption and trade openness on economic growth in uzbekistan: a vecm approach. G Halmuratov, Q Madraximov, G Zakirova... - International Journal of Energy Economics and Policy, 2025

Xolmuratov, X. S., Xusainova, Z. M., Duschanov, N. S., Abdullayev, R. A., & Yangibayeva, O. S. qizi.(2022). Ta'lim jarayonida innovatsiya texnologiya. Fan va ta'lim, 3 (1), 491-495.

Xolmurotov X. S. et al. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 1. – S. 491-495.

Safasheva, Iroda, and Xolilla Sariyevich Xolmurotov. "Ta'lim-tarbiya faoliyatida gumanitar yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash xususiyatlari." Science and Education 2.5 (2021): 641-648.